

## НОМІНАЦІЇ ОСІБ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (на матеріалі дискурсу ЗМІ)

---

Статтю присвячено аналізу та класифікації нових назв осіб, переважно загальномовних і почасти okazіональних, у мові українських ЗМІ кінця ХХ — початку ХХІ ст. Виявлено основні тематичні й семантичні групи цих номенів, простудійовано головні джерела їх надходження — словотворення на основі власних і чужомовних ресурсів, семантична деривація, зовнішні і внутрішні новозапозичення.

Ключові слова: словотворення, деривація, фактор, тенденція, назви осіб, неологізм, інновація, формант.

У сучасному світі будь-яка жива мова як відкрита і динамічна система весь час перебуває в процесі розвитку, зазнаючи кількісних і якісних змін. Останні — найбільш характерні для лексичного рівня. Адже, як слушно зазначав свого часу Ю. Жлуктенко, «лексика ніколи не може у своєму наявному складі вичерпно відбити всю безмежність людського досвіду і навколишнього зовнішнього світу, тому більшість лексико-семантичних рядів і мікросистем кожної мови перебуває у “відкритому” стані, тобто в постійній схильності до інновацій»<sup>1</sup>.

Особливе зацікавлення лінгвістів викликають поява і поповнення в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ ст. нових номінативних одиниць — лексичних і семантичних інновацій (О. Тараненко, К. Городенська, Л. Ставицька, А. Нелюба, О. Муромцева, Л. Мацько, Л. Струганець, Ж. Колоїз, Г. Вокальчук, М. Навальна, О. Семенюк, К. Ленець, І. Самойлова, Т. Коць, М. Бойчук та ін.). Однак, як видається, у дослідженнях українських мовознавців недостатньо уваги приділено комплексному вивченню назв осіб, зокрема найновіших. Цю проблему за останні десятиліття частково висвітлено в ряді праць як українських (Н. Клименко, Є. Карпіловська, Ю. Зацний, Л. Кудрявцева, А. Архангельська, Д. Мазурик, Г. Віняр, С. Лук'яненко, І. Борисюк, Л. Туровська, О. Ткачук та ін.), так і зарубіжних мовознавців (О. Земська, В. Костомаров, Л. Ферм, Л. Крисін, Е. Галлосва, С. Алаторцева, О. Сенько, О. Розен, О. Лукашанець, К. Вашакова, Ц. Аврамова, О. Мартінцова, М. Докуліл, Ю. Фурдик, К. Вачкова, К. Гутшмілт та ін.). На сьогодні відома низка праць, присвячених саме теоретичному та практичному вивченню загальномовних і okazіональних агентивів у слов'янських мовах, — К. Бритикова, О. Зайцева, Л. Ніколаєнко, А. Белоусова, Ю. Кучинський, Ю. Карпенко, Л. Будникова, Г. Вишневська, А. Нелюба, М. Навальна, М. Годована, Л. Кислюк та ін. Проте, на нашу думку, це питання потребує виваженого й ґрунтовнішого розгляду, оскільки корпус інноваційних одиниць категорії назв

---

<sup>1</sup> Жлуктенко Ю. А. Лингвистические аспекты двуязычия.— К., 1974.— С. 126.

осіб постійно зростає та урізноманітнюється, заповнюючи номінативні лакуни, що спонтанно виникають. У зв'язку з цим постає необхідність виявлення основних тенденцій динаміки, закономірностей оновлення корпусу названої категорії. Предметом нашого аналізу стали як нормативні одиниці, що вже стали ядреними в лексичній підсистемі сучасної української мови, так і слова, які лише набувають цього статусу, а також певна частина okazіоналізмів.

Новітнє мовознавство, характеризуючись антропологічним напрямом розвитку, досліджує зв'язок мови з мисленням людини, її внутрішнім світом, креативною діяльністю й сприйманням довкілля, загальнолюдськими та етнічними цінностями та надбаннями. Визнано, що однією з провідних тенденцій сучасної лінгвістики є вивчення «мови в людині» і «людини в мові»<sup>2</sup>. Активне зростання корпусу іменників на позначення осіб є переконливим свідченням посилення антропоцентризму в сучасній українській мові, який ґрунтується на уявленні про узагальненого мовного суб'єкта, а також вираженні в мові й мовленні найрізноманітніших його інтенцій та волевиявлень. Безперечно, цьому сприяє ряд чинників як позамовного, так і внутрішньомовного характеру, що діють переважно комплексно, у взаємопереплетінні. Відчутне посилення зазначеної тенденції, на нашу думку, можна пояснити як екстралінгвальними (незалежність України; набуття українською мовою статусу державної, піднесення її соціального престижу, безперечно, сприяли розширенню її комунікативних функцій; зміна мовних смаків і моди; загальна розкутість і демократизація; усунення цензури й самоцензури, відчутна інтелектуалізація соціуму та ін.), так і інтралінгвальними чинниками (системність мови, що ґрунтується на взаємозалежності її елементів; відродження питомих структурних ознак національної мови, дещо нівельованих у радянську епоху; тенденція до інтеграції елементів мови; принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів; надання переваги експресивним мовним формам; дія аналогічних тенденцій тощо).

Значний науковий інтерес становлять тематичні групи, що об'єднують нові одиниці на позначення назв осіб. Вони неоднорідні за наповненням, кількісними і якісними параметрами, активністю функціонування, стильовими й стилістичними особливостями, нормативністю та кодифікацією. Чимало аналізованих неологізмів чітко відбиває виклики й особливості певної доби в житті українського співтовариства: *помаранчеві, донецькі, білосердечник, нашоукраїнець, майданівець, регіонал, опозиційник, привладник, інтернетник, мажор, феменка, клон* «кандидат у депутати на виборах, зареєстрований із тим самим прізвищем», *космотурист, мітингувальник* та ін. Тому такі й подібні одиниці в мовознавстві вже прийнято кваліфікувати як *ключові слова доби*<sup>3</sup>.

Тематичні групи неолексем на позначення осіб виділяємо за рівнем наповнення. Зібраний фактичний матеріал засвідчує, що найбільшу групу новотворів становлять назви осіб за їх участю в суспільно-політичній діяльності або причетністю до неї, ставленням чи оцінкою: *інтершовініст, денаціоналізатор, радівець, протестувальник, євроінтегратор, однофракційник, алькаїдівець* та ін. Її істотно доповнюють і розширюють номінатами, які в мовознавчій літературі позначають терміном «ефемеризми», тобто слова, широко вживані в певні періоди суспільного розвитку, тісно пов'язані з діяльністю окремих політичних діячів,

<sup>2</sup> *Вокальчук Г. М.* Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект).— Рівне, 2004.— С. 9.

<sup>3</sup> *Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін.— 2-е вид., випр. і доп.— К., 2004.— С. 255–256.*

але такі, що не мають перспективи ввійти до загального фонду мови і вживаються лише у зв'язку з конкретними подіями<sup>4</sup>. Такі утворення відбивають пріоритети, симпатії й антипатії різних груп та окремих членів українського й зарубіжного соціуму: *ющенківець*, *тимошенківець*, *симоненківець*, *кличківець*, *баркашовець*, *януковичіст*, *путінець*, *обамівець* та ін. Окрему підгрупу становлять лексичні одиниці, що передають ставлення (переважно з пейоративним забарвленням) до комуністичних лідерів і до радянської доби й тодішньої системи: *прокомуніст* розм. «президент СРСР Михайло Горбачов», *комуноїд* «той, хто виступає жорстким прибічником комуністичних ідей», *комунавт*, *комуністократ*, *комуноімперець*, *комунореваншист*, *комсовдепівець* та ін.

Нині досить потужну підсистему, що бурхливо розвивається і постійно поповнюється, утворюють нові агентиви, задіяні в науково-технічній і виробничій царині або так чи так пов'язані з нею: *соціонік*, *інноваційник*, *айтішник*, *нано-конструктор*, *робототехнік* «фахівець із розроблення роботів і їх обслуговування», *логістик* та ін. Помічено, що в кінці ХХ — на початку ХХІ ст. найактивніше зростає кількість номенів-інновацій у галузі інформатики та комп'ютеризації: *спамер* «той, хто масово розсилає електронною поштою кореспонденції рекламного чи іншого характеру людям, які не висловили бажання їх одержувати», *кіберджек* «злочинець, що займається викраданням новітніх комп'ютерних технологій», *відеоблогер*, *підкастер / подкастер* «той, хто займається створенням цифрових медіа-файлів, що розповсюджуються інтернетом для відтворення на портативних медіа-програвачах чи персональних комп'ютерах». Такі та інші назви осіб за найсучаснішою професією, певним видом діяльності нерідко спричинені як інтенсивним розвитком усього постіндустріального міжнародного співтовариства взагалі, так і науково-технічного прогресу зокрема.

Наступну групу формують соціально-економічні номени, а також назви осіб, пов'язаних із комерційною, фінансовою, банківською справами: *зернотрейдер*, *агропродуцент*, *секонд-хендівець*, *валютодавець*, *конвертатор* «той, хто конвертує валюту», *ваучерник* розм. «скупник ваучерів або торговець ними», *приватизатор*, *бензоторговець*, *ресейлер* «перепродавець товарів, нерухомості чи послуг, який отримує прибуток на різниці в цінах», *банківець* «працівник банку» та ін.

Окрему групу неолексем становлять номінації на позначення спортсменів та осіб, пов'язаних зі спортом та фізичною культурою: *аквабайкер* «той, хто займається перегонами на водних мотоциклах», *жердинниця*, *нокаутер* розм. «спортсмен, який перемагає в боях достроково внаслідок завдання суперникові сильного удару чи ударів», *райдер* «спортсмен (велосипедист, мотоцикліст та ін.), який спеціалізується на їзді з подоланням різноманітних природних і штучних перепон», *снукерист* «спортсмен, який професійно займається різновидом гри в більярд», *рафтингіст* «спортсмен, який займається спеціальним видом водного спорту — подорожжю гірською річкою на катамарані, надувному човні або на байдарці», *борчиня* та ін.

В останні роки помічено певне зростання назв осіб, пов'язаних із культурою і мистецтвом: *хедлайнер* «головний, найпопулярніший виконавець у програмі, на концерті, у шоу тощо, ім'я якого вказано на афішах великими літерами», *ремейкер / римейкер* «автор новішої версії або інтерпретації раніше виданого твору (фільму, пісні, будь-якої музичної композиції або драматургічної роботи) в

<sup>4</sup> *Заботкина В. И.* Новая лексика современного английского языка.— М., 1989.— С. 48–49.

сучасних кінематографі та музиці), *етномузикознавець, фітодизайнер, шоу-зірка, художник-дайвер, арт-директор* та ін.

Серед неологізмів виділяємо також назви осіб, задіяних у галузі медицини та охорони здоров'я: *нанохірург, біогеронтолог, кріолог, парамедик, біотерапевт, голкорексфлексотерапевт, іридодіагност, кріохірург, нетрадиційник, мануолог* та ін.

Зафіксовано нові агентиви, які походять із конфесійної сфери: *сайєнтолог, гуру, неоязичник, рунвірівець, дайбожич, самосвят, автокефаліст* та ін.

Невелику групу становлять номени, пов'язані з освітою і вихованням: *етнопедагог, автодидакт, ващенківець* «послідовник відомого педагога Г. Ващенка або член Всеукраїнського педагогічного товариства імені Григорія Ващенка», *пластунка* та ін.

Серед груп на позначення нових назв осіб, що на нинішньому етапі розвитку української мови поки що характеризуються невисокою наповнюваністю, але поступово входять у вжиток, розширюються, зафіксовано а) номени фахівців у галузі реклами: *рекламовиробник, рекламолог, бігбордист, копірайтер* «творець рекламних повідомлень»; б) назви осіб, пов'язаних із туризмом: *туроператор, авіатурист, агротурист, євротурист*; в) назви фахівців у галузі косметології: *візажист, мезотерапевт, дермокосметолог, фітокосметолог, макіяжист*; г) номінації осіб в індустрії моди: *топ-модель, фешн-зірка, фешн-оглядач, татумейкер, арт-фешн* «мистецька мода»; ґ) назви людей, пов'язаних із юридично-кримінальною сферою: *фізособа, юрособа, кілер-дїлетант, дізнавач, конфідент, грошописець* «виготовлювач підробних грошей»; д) назви осіб, задіяних у сфері обслуговування й побуту: *бебі-ситер* «нянька», *грумер* «перукар собак та ін. домашніх тварин».

Варто відзначити, що переважну більшість таких інноваційних одиниць утворено для заповнення лакун у різних терміносферах, тобто вони слугують збагаченню і розширенню словникового складу передусім наукового стилю, у якому, як відомо, домінують іменники, а також публіцистичного, який активно популяризує (тобто «розкручує») їх, робить доступними для широкого загалу, сприяє унормуванню та кодифікації значної їх кількості. Поява названих неолексем зумовлена комунікативно-прагматичними цінностями, потребами спілкування, самим життям народу. Також надзвичайно інтенсивно нові слова виникають, використовуються в повсякденному житті й багато з них стають набутком публіцистичного, художнього і розмовного функціональних різновидів сучасної української мови. Адже, як слушно зауважує одна з дослідниць особливостей розвитку лексичної системи сучасної чеської мови, «неосистема мови на певному етапі її розвитку є унікальним джерелом різноманітної інформації: неологізми у свій спосіб характеризують *добу*, в якій вони виникли; *суспільство*, лінгвокультурний колектив мовців, для якого такі одиниці є актуальними, і, насамкінець, саму *мову*, стан її словотвірної системи у взаємодії внутрішніх та зовнішніх ресурсів для творення нових номінативних одиниць»<sup>5</sup>.

Спинимось на розгляді головних джерел поповнення і збагачення лексики на позначення осіб української мови кінця ХХ — початку ХХІ ст.

<sup>5</sup> *Архангельська А. М.* Неологіка сучасної чеської мови у контексті суспільних змін (на матеріалі словника неологізмів О. Мартінцової) // Динамічні процеси в граматиці і лексичному складі сучасних слов'янських мов : Зб. наук. праць. — Рівне ; Оломоуць, 2011. — С. 179.

Першим і одним з найбільш дієвих і потужних серед них є словотворення на основі власних і запозичених ресурсів. Адже словотворення в лінгвістиці розглядається як один з найважливіших способів творення номінативних одиниць<sup>6</sup>. Позамовні фактори сприяли динамічному продукуванню лексем аналізованої групи, що зумовлено постійною потребою номінації (звичайно прагматичного характеру) нових осіб, зокрема за певним видом занять і захоплень, за належністю до певної соціальної групи, організації, об'єднання і т. ін. чи якоюсь іншою специфічною особливістю. Внутрішньомовні чинники не перешкоджають уходженню зазначених новотворів до лексичної системи мови, оскільки процес деривації відбувається переважно за наявними словотвірними типами і моделями. Неологізми на позначення назв осіб на основі дериваційних ресурсів української та інших мов творять переважно креативні особистості — журналісти, письменники, учені, громадські діячі, просто кмітливі й талановиті пересічні носії мови. Слушною є думка про те, що словотвірна система, яка має значний «генеративний потенціал», завдяки дії саме закону переходу кількісних змін у якісні збагачується новими продуктивними словотвірними засобами та елементами і звільняється від старих, непродуктивних. У результаті дії цього закону можуть відбуватися зміни навіть у шляхах, способах і механізмах словотворення<sup>7</sup>.

Зібраний фактичний матеріал переконливо засвідчує традиційно високу номінативну активність морфологічного способу деривації, який істотно домінує над іншими способами. У його межах серед інших підспособів відчутна перевага суфіксації. Особливо високою продуктивністю у творенні нових назв осіб відзначаються такі слов'янські й питомі українські форманти (переконливий вияв тенденції до автохтонізації), як: **-ик** (*фондовик, комунікаційник, списочник* «депутат Верховної Ради України, обраний за списком певної партії», *зірковик* «зірковий актор або спортсмен», *устрицівник, медійник*), **-ець** / **-івець** (*майданівець, фейсбуківець, інтернетівець, хайтеківець, даївець, свободівець, хамасівець*), **-к-** (*консулка, автодилерка, спічрайтерка, візажистка, бек-вокалістка, багатоборка, прем'єрка, номінантка*), **-иц(я)** (*очільниця, піарниця, можновладця, валютниця, оскаржниця, одержимия*), **-ач-** (*захоплювач, обмінювач, розроблювач, розвінчувач, зливач* «той, хто бореться за злиття націй і культур», *додзвонювач*), пор.: «Регіонали назвали претендентів на “мажоритарку” та “списочників”» ([perspectiva.inf.ua](http://perspectiva.inf.ua)), «Фейсбуківці визнали Львів найкращим містом України (заголовок). 3899 користувачів Facebook проголосували за місто Лева в шостому щорічному рейтингу міст найкращих для життя» ([20minut.ua](http://20minut.ua)), «Можновладців лякає та вільнодумність, із якою трактують інтернетівці події національного рівня» ([pravda.com.ua](http://pravda.com.ua)), «Квітка Цісик, володарка Оскара і номінантка на Греммі: “Мрія сповнилася!” (заголовок)» ([chasipodii.net](http://chasipodii.net)), «— У місті [Кіровограді] налічується понад 80 закладів освіти, в тому числі, дошкільні та позашкільні, — повідомила очільниця освітньої галузі міста» ([www.vechirka.com.ua](http://www.vechirka.com.ua)), «Питання, поставлені додзвонювачами, укотре підтвердили, як мало ми всі знаємо про онкологічні захворювання і про те, як з ними потрібно боротися» (Дзеркало тижня, 30.10. 2010). Зазначимо, що названі вище суфікси частіше поєднуються із давньо- і новозапозиченими основами (*страусівник, паркувальник, фентезійник, баскетівець, астронавтка, акціонерка, шахідка, геймерка, валютниця, продукувач*), ніж із традиційно українськими (*грунтовик* «тенісист,

<sup>6</sup> *Мойсієнко А. К.* Динамічний аспект номінації. — К., 2004. — С. 16.

<sup>7</sup> *Єнікеєва С. М.* Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови.— Запоріжжя, 2006.— С. 160.

який надає перевагу грі на ґрунтових кортах», *радівець, рухівка, велетка, примирювач*). Напр.: «Хайдемари Стефанишин-Пайпер — перша астронавтка українського походження, яка побувала у відкритому космосі» (День, 30.01. 2007), «... на Мальті існувала місцева легенда про *велетку* Сасуну, яка наносила сюди це каміння» (Галицький кореспондент, 23.06. 2011), «Об'єднувач і примирювач — роль Литвина ще з часу «Помаранчевої революції» ([h.ua/story/209014/](http://h.ua/story/209014/)). Це можна пояснити процесом інтернаціоналізації — активним засвоєнням українською мовою значного корпусу нових іншомовних слів для заповнення лакун у номінації певних осіб, понять, особливо термінів із різних галузей, які нерідко стають твірними основами для інновацій, пор.: *глобаліст — глобаліст-к-а, ґрумер — ґрумер-к-а, наратор — наратор-к-а* та ін. Характерно, що похідні одиниці з питомими суфіксами мають тенденцію утворюватися від твірних основ різної частиномовної віднесеності. Так, серед відіменникових дериватів переважають одиниці з формантами *-ець / -івець, -к, -иц(я)* (*бойовий гопак — гопак-івець* «той, хто займається бойовим гопакком», *продюсер — продюсер-к-а, автотурист — автотурист-к-а, катівн-я — катівн-иц-я*), відприкметниковим притаманний суфікс *-ик* (*пікетувальн-ий — пікетувальн-ик, інтернетн-ий — інтернетн-ик, однофракційн-ий — однофракційн-ик*), а у віддієслівних домінує афікс *-ач-* (*розігрува-ти — розіграв-ач, вимага-ти — вимаг-ач, зцілюва-ти — зцілюв-ач*). Лише поодинокі одиниці творяться на базі числівникових основ (від розмовного числівника *перв-ий* деривовано слово *перв-ач* «перший кандидат у виборчому списку певної партії, блоку»), пор.: «Цікаво й інше: серед названої “четвірки *первачів*” троє є депутатами Верховної Ради» (Веч. Київ, 29.04, 1999).

На початку ХХІ ст. в українській мові, особливо в дискурсі мас-медіа та Інтернету, засвідчено словотвірну активізацію непродуктивного в радянську добу питомого суфікса *-ин(я)*, що поєднується з іменниковими твірними основами чоловічого роду. Названий афікс сприяє зростанню корпусу нових агентивів-фемінативів. Зазначимо, що більшість із них містить відтінок розмовності, і вони, на нашу думку, виникли переважно за аналогією: *олігархиня, синоптикиня, екологиня, саянтологиня, політологиня, гравчиня, виборчиня, творчиня* (пор. із давно відомими, а нині відродженими словами *берегиня, грекиня, кравчиня*, утвореними за такою самою словотвірною моделлю). Хоча зафіксовано приклади, коли в процесі активного функціонування, інтенсивного «розкручування» у мові мас-медіа, деякі з них здатні поступово втрачати відтінок розмовності й ставати нейтральними словами (*плавчиня, борчиня, членкиня*), проникаючи у всі функціональні різновиди сучасної української мови, навіть ставати надбанням офіційно-ділового й наукового стилів. Цікаво, що утворені за допомогою названого вище суфікса окремі лексичні одиниці поступово витісняють російські входження радянської доби, пор.: *продавчиня* (зам. *продавициця*), *плавчиня* (зам. *плавчиха*). Аналізовані одиниці — переконливе підтвердження вияву тенденції до автохтонізації, тобто прагнення до повернення національної специфіки й самобутності українській мові. Б. Ажнюк такі й подібні явища називає «деколонізацією» і в самій мові вбачає це в очищенні її корпусу (лексики, граматики, фонетики) від іншомовного впливу, передусім її дерусифікацію<sup>8</sup>. Контексти засвідчують активне функціонування аналізованих одиниць у сучасних мас-медіа: «Телебаченню нецікаво слухати філософа, лауреата Шевченківської премії

<sup>8</sup> Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації // Мовознавство.— 2001.— № 3. — С. 48.

Сергія Кримського. Цікавіше слухати, скільки тисяч доларів коштує дамська сумочка чергової *олігархині*» ([mariamatios.com.ua](http://mariamatios.com.ua)), «Продавчині в Донецьку можуть як завгодно довго щебетати по телефону, перераховувати виручку, ... цілковито ігноруючи чемного покупця» (Дзеркало тижня, 15.06.2012), «Відважна плавчиня врятувала життя 12-річній дівчинці, котра тонула на середині річки» (Голос України, 26.07.2012).

Порівняно з питомими постпозитивними афіксами у процесі творення назв осіб дещо меншою продуктивністю в новітній період відзначаються давні чужомовні суфікси **-ист / -іст, -атор, -ар / -яр**. Серед них найвищою активністю характеризується формант **-ист / -іст**, що поєднується переважно з іншомовними та запозиченими основами (*джихадист, сноубордист, футзаліст, кактусист* «людина, яка розводить і колекціонує кактуси», *гран-прист, бриджист, вікіпедист*), рідше — із власне українськими (*кацапіст* розм., *опорист* «прибічник, послідовник громадсько-політичної організації “Опора”», *порист* «прибічник, послідовник громадсько-політичної організації “Пора”»), напр.: «Європі загрожують терористичні напади з боку *джихадистів*, що живуть в європейських країнах» ([novypar.com.ua/Світ/219596](http://novypar.com.ua/Світ/219596)), «Українські *вікіпедисти* звертаються до всіх небайдужих із закликом долучитися до “Місячника з покращення необхідних статей” в україномовному розділі Вікіпедії» ([maidan.org.ua](http://maidan.org.ua)).

Також досить продуктивним у новітній період розвитку національної мови виступає запозичений афікс **-атор**, що приєднується переважно до чужомовних твірних основ: *вестернізатор, демократизатор* «той, хто проводить демократичні реформи, сприяє розвитку демократії», *ліквідатор* «учасник ліквідації наслідків чорнобильської аварії», *приватизатор, інтернаціоналізатор, ратифікатор, консолідатор, мотиватор, глобалізатор, глорифікатор, декларатор, конвертатор, радянзатор* та ін., пор.: «Під тиском традиції *глорифікаторам-публіцистам* початку ХХ ст. доводилося твердити лише про приховані наукові сили Одеси» ([nbuv.gov.ua](http://nbuv.gov.ua)).

Нині поступово набуває вищої словотворчої активності раніше менш продуктивний постпозитивний давно запозичений з грецької мови формант **-ар / -яр**, що переконливо засвідчено новими лексичними одиницями: *відеотекар, елітар, безпекар, санкар, кишенькар, плівкар, новинар, мітингар, фільмар, соняр, балетяр* та ін. Напр.: «А в червні 1965 року “*безпекари*” вже так цікавилися Гавелом, що вдвох приїхали вербувати його просто вдома» ([book-ye.com.ua](http://book-ye.com.ua)), «*Мітингарі* виступили проти збільшення відрахувань зі свого заробітку та за збереження теперішньої спрощеної системи оподаткування» (т/к «1+1», 16.11.2010).

У досліджуваній період в українській мові зібраний нами фактичний матеріал засвідчує, що, порівняно з попередніми десятиліттями, помітно зросла продуктивність запозичених суфіксоїдів, зокрема: **-ман** «особа чоловічої статі, яка виявляє пристрасть до чогось, захоплення ким-небудь» (*фольклорман, відеоман, податкоман, піроман, опероман, інтернетоман, обамоман*), **-філ** «великий любитель, пристрасний прихильник, фанатик, колекціонер кого-, чого-небудь» (*тевтонофіл, сексофіл, націєфіл, людинофіл, футболофіл*), **-фоб** «той, хто боїться кого-, чого-небудь, не любить або не терпить когось чи щось» (*ісламофоб, полонофоб, націєфоб, інтимофоб, банкофоб* «противник поширення банківської системи», *кличкофоб*), **-лог** «фахівець із певної галузі» (*донецьколог, українолог, конфліктолог, успіхолог*), **-ід** «схожість із ким-, чим-небудь, подібність до кого-, чого-небудь; або відданість, любов, пристрасна прихильність до кого-

чого-небудь» (*ораклоїд, газетоїд, гуглоїд, фашизоїд*), пор.: «Відеомани із задоволенням будуть впізнавати фільми, що пародіюються, й сміятися від душі» ([uilib.kiev.ua](http://uilib.kiev.ua)), «У самій Москві від *футболофілів* постраждала Манежна площа, японський ресторан і міжнародна репутація» (День, 14.06.2002), «Я вже зажив собі в певних колах славу русофоба, що не менш ганебно, ніж репутація антисеміта, чи *полонофоба, чи ісламофоба*» ([lalak.org.ua](http://lalak.org.ua)), «Гуглоїди самі прекрасно розуміють, що розміщений банер в хедері сайта дає найбільший прибуток» ([my3ukablog.com.ua](http://my3ukablog.com.ua)). Останній із поданих вище суфіксоїдів не варто плутати з українським однозвукним компонентом у складних словах, на зразок: *мурахоїд, короїд, молокоїд* та ін. Зазначимо, що аналізовані інновації утворюються здебільшого на базі запозичених основ, хоч уже спостерігається тенденція до використання в ролі твірних питомих українських одиниць. Щоправда, походження деяких лексем викликає сумнів щодо того, на ґрунті якої мови вони постали: української чи запозичені нею в готовому вигляді з іншої мови. Це стосується іменників *інтернетоман, футболومان, ісламофоб, фашизоїд* та ін.

Фактичний матеріал засвідчує, що малопродуктивними у процесі творення інновацій на позначення осіб виступають такі суфікси й суфіксоїди, як *-ес(а)* (*політикеса, критикеса, грандеса* (від *гранд*), *-ен(я)* (*бомжєня, імперєня, хіпєня*), *-ант* (*правописант, декларант, підписант* розм. «той, хто підписав відкритого листа, відозву і т. ін. до влади, політичних партій, рухів»), *-льник* (*бойкотувальник, поборювальник*), *-тель* (*довіритель, ширитель*), пор.: «Взагалі оця привселюдна політична камасутра наших політиків і особливо *політикес* уже дістала» (Українська правда, 30.10. 2011), «Весняні канікули настануть і для *бомжєнят*» (Хрещатик, 14.03.2002), «Зупинися, мовна ріка. Потечи назад, на сімдесят з гаком років, бо “теніяльні” *правописанти* так хочуть» (Критика, 2001, № 5).

В останні два десятиліття в суфіксальному словотворенні спостерігаємо посилення тенденції до продукування назв осіб від різних онімів<sup>9</sup>. Це переважно прізвища та імена відомих українських і зарубіжних державних, політичних, релігійних діячів, учених, лікарів, письменників, спортсменів та ін., тобто антропоніми певного періоду: *януковичівець, юценкіст, тимошенківєць, яценюкіст, обаміст, путініст, зюгановець, жириновець, лукашенківєць, силенкіанець, сабоданівець, патонівець, амосовець, шалімовець, багряніст, лукашівєць*. Вони мають загальне словотвірне значення «особа, яка виступає прибічником, послідовником або фанатиком кого-, чого-небудь, належить до певних партій, рухів, об'єднань і т. ін.». Напр.: «Ще один корисний інструмент у похідному наборі *путініста* — абсолютний контроль центральної влади над спецслужбами, державними монополіями, а також електронними ЗМІ» (День, 21.11. 2007), «Амосов справді побував у Славковій “імперії” і не залишився байдужим, свідчення того — економічний експеримент “за Федоровим”, повторений *амосовцями*, а потім і нами, “*шалімовцями*”, з достатнім успіхом» (Дзеркало тижня, 21.12. 2002). Засвідчено також деривацію агентивів від основ слів на позначення різних політичних партій, передвиборчих блоків, рухів («*Геть усіх*» — *гетівєць, Яблуко*» — *яблущник, Фронт змін* — *фронтовик, Алькаїда* — *алькаїдист*), різних організацій, установ, конкурсів («*Тризуб*» — *тризубівєць, Укртелеком*» — *укртелекомівєць, Золотий Бабай*» — *бабайіст, Гогольфест*» — *гогольфестівєць*) тощо, пор.: «*Фронтовики* вийшли для агітації» (т/к СТБ,

<sup>9</sup> Стасюк Т. В. Відоміні утворення: структурно-семантичні і функціонально-стилістичні аспекти у мові сучасної публіцистики : Канд. дис.— Д., 2005.— 265 с.; Дергач Д. В. Стилістика онімів в українських мас-медіа.—К., 2010.— С. 68–140.



10.08. 2009), «Укртелекомівці твердять: антивандальні апарати мають розв'язати ще й проблему із грабіжниками» (kmu.gov.ua). Переважна більшість названих вище слів є ефемеризмами. Вони вже набули або поступово набудуть статусу історизмів.

Помітно активізувалася тенденція до творення аналізованих назв також на базі різноманітних слів на позначення партій, передвиборчих блоків, рухів, організації та ін., сформованих в останні десятиліття й оформлених структурно як абрєвіатури, хоча деякі з них припинили існування і перейшли до пасивного словника, пор.: *БЮТ* (Блок Юлії Тимошенко) — *бютівець*, *бютівка*, *НУНС* — *нунсівець*, *ЄЦ* («Єдиний центр») — *єцівець*, «*УДАР*» — *УДАРівець* / *ударівець*, *ДАІ* — *даівець*, *СБУ* (Служба безпеки України) — *есбеувець*, *АС* (атомна станція) — *аесівець* «особа, яка має відношення до АС», *МАУП* (Міжрегіональна академія управління персоналом) — *маупівець*, *ДАТівець* «учасник музичного гурту “ДАТ”», *єфенесівець* «член ФНС — Форуму національного порятунку» тощо. Напр.: «*Бютівці* прийшли до парламенту у футболках із зображенням їхнього лідера Юлії Тимошенко ...» (День, 11.11. 2011), «І якщо за пропорційною системою “ударівці” давно визначились, що підуть самостійно, то по “мажоритарці” й досі чекають, що вдасться домовитись з опозицією» (pravda.if.ua). Засвідчено поодинокі суфіксальні утворення агентивів від абрєвіатур-варваризмів у латинській графіці: *VIPар*, *PRник*, *NHЛівець*, пор.: «— Ярино, а які риси характеру повинен мати гарний, професіональний *PRник*? — Я вважаю, що це порядність та здоровий глузд. Без цього нікуди» (befirst.com.ua).

Яскравим прикладом «орозмовлювання» в сучасному словотворенні є активізація універбації в усіх функціональних різновидах сучасної української мови як наслідок зростання впливу розмовного стилю з його економією лінгвальної енергії і мовних зусиль, пор: *антимонопольник* (від *голова або член антимонопольного комітету*) *спрощенець* (від *підприсмець*, який працює за спрощеною системою оподаткування), *арбітражник* (від *член Арбітражного суду*), *дівнавач* (від *той, хто проводить дізнання*) тощо. Універби-агентиви активно функціонують у мові сучасних україномовних ЗМІ: «*Антимонопольники* визнали новий проект Мавроді фінансовою пірамідою» (Дзеркало тижня, 16.06. 2012), «Врешті-решт, і “*спрощенці*” можуть об'єднатися, створити підприємство і не платити податок на прибуток» (pravda.com.ua). Також універбація сприяє обмеженню оперативної пам'яті людини, допомагає швидкому сприйняттю і запам'ятовуванню інформації. Вона відбиває прагнення до експресивності найменувань. Останнє має важливе значення для мови публіцистики.

У творенні нових назв осіб високим рівнем активізації і продуктивністю в українській мові останніх двох десятиліть відзначається багато префіксів та префіксоїдів. На відміну від суфіксального словотворення, у якому переважають і значно активніші питомі постпозитивні афікси, у префіксальному домінують чужомовні форманти. Вони утворюють значний корпус слів, що виникають на базі іменних твірних основ. Характерно, що серед префіксів та префіксоїдів активізувалися переважно давно запозичені в українську мову словотворчі афікси. Серед найпродуктивніших виділяємо: **екс-** (*екс-нападник*, *екс-гарант*, *екс-моджахед*, *екс-бютівка*, *екс-очільник*), **супер-** (*супервинахідник*, *суперзірка*, *супержінка*, *супербабуся*, *супермодель*), **анти-** (*антирегіонал*, *антирейдер*, *антиполітик*, *антипатріот*, *антисвропеець*), **псевдо-** (*псевдонаціоналіст*, *псевдомеценат*, *псевдоподатківець*, *псевдополітик*, *псевдочорнобилець*), **ультра-** (*ультравискочка*, *ультрареформатор*, *ультраринковик*, *ультрапатріот*, *ультрашовініст*),

**гіпер-** (*гіпертерорист, гіпербагатій, гіперкатолик, гіперреаліст, гіпертанцюрист*), **нео-** (*необільшовик, неоортодокс, неомонархіст, неогромадівець, неоязичник*), **квазі-** (*квазіписьменник, квазіінтелігент, квазідоктор, квазіопонент*). Пор.: «Екс-очільника міліції Полтавщини змусили написати заяву про звільнення з посади губернатора Львова» ([kolo.poltava.ua/](http://kolo.poltava.ua/) 2011/05/10), «Донецький губернатор погрожує псевдочорнобильцям кримінальними справами» ([tsn.ua/Політика/](http://tsn.ua/Політика/)), «Здійснюється цілеспрямоване розшарування суспільства на *гіпербагатіїв* та бідняків» ([nashavira.ukrlife.org/02\\_2002.html](http://nashavira.ukrlife.org/02_2002.html)).

Крім названих вище препозитивних формантів, порівняно новим, який став продуктивним в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ ст., у назвах осіб виступає префікс **пост-**, що надає значення «той, хто з'явився після кого-, чого-небудь; наступник кого-, чого-небудь»: *постпутчист, постшістдесятник, посткомуніст, постмодерніст, постідол, постлюдина* та ін. Напр.: «За віком вона є представником молодшої генерації нашої літератури, а от за витоками творчості тяжіє до *постшістдесятників, українських поетів-герметистів*» (Україна молода, 15.03.2005), «Характерно, що більшість *посткомуністів*, винесених в незалежній Україні на високі посади, схилилися в серці своїм перед своїми ідеалами і не схилилися перед національним прапором» ([pravda.com.ua/Колонки/2011/07/29/6423528](http://pravda.com.ua/Колонки/2011/07/29/6423528)).

Малопродуктивними у творенні одиниць аналізованої категорії нині виступають такі запозичені префікси, як: **контр-** (*контрпропагандист, контртерорист*), **архі-** (*архікнязь, архісуперник*), **екстра-** (*екстраактор, екстрабрехун*), **про-** (*протимошенківець, проющенківець*), **нео-** (*неокомуніст, неорухівець*), **мега-** (*мегазірка, мегабоєць*), **міні-** (*міні-підприємець*), **пан** (*панукраїніст*). Пор.: «У вересні 2001 року на виборах до парламенту Акція виборча “Солідарність” навіть не змогла подолати прохідний бар'єр, а *неокомуністи* отримали аж 41 % голосів» ([tyzhden.ua](http://tyzhden.ua)).

Опрацьований значний корпус нових назв осіб засвідчує, що аналізовані препозитивні афікси мають неоднакову словотвірну валентність із різними твірними основами. Помічено, що здебільшого перевага надається питомо українським словам-основам (*суперкрасень, екс-посадовець, антиукраїнець, псевдодідусь, ультрадержавник, гіперзлодій, неоязичник, неорухівець* та ін.), трохи менше — запозиченим (*суперреформатор, екс-диктатор, гіперреаліст, квазіопонент* та ін.), пор.: «На *екс-посадовців* “Мистецького Арсеналу” завели карну справу» ([video.meta.ua](http://video.meta.ua)), «Початок 90-х рр. [ХХ століття] — час швидкого росту груп *неоязичників* [в Україні]» ([uk.wikipedia.org](http://uk.wikipedia.org)), «*Екс-диктатор* Єгипту визнаний найбагатшим у світі» ([pravda.com.ua](http://pravda.com.ua)). Наведені вище новотвори засвідчують вияв тенденції до глобалізації як світового процесу, а також до європеїзації як процесу ареального, до якого Україна та її народ усе більше повертається після багатьох десятиліть життя за «залізною завісою».

Характерно, що з-поміж значної кількості питомих префіксів і префіксоїдів у творенні нових назв осіб продуктивними стали тільки деякі з них. Це, зокрема: **не-** (*непідписант, некінцевик, непартієць, непросвітянин, неспонсор*), **напів-** (*напівопозиціонер, напівв'язень, напіввождь, напівавторитет, напівборонець*), **спів-** (*співпродюсер, співведуча, співфундатор, співорендар, співзасновник*). Напр.: «Поведінка сімох *непідписантів* ставить під загрозу існування блоку НУ-НС. Так вважає народний депутат від блоку НУ-НС Тарас Стецьків» ([www.nso.org.ua](http://www.nso.org.ua)), «Можна, скажімо, просто ввійти в парламентську більшість. Або в уряд — як *напівопозиціонер* Сергій Тігіпко» (Дзеркало тижня, 28.01.2011). Малопродуктивними виступають нечисленні препозитивні форманти, на зразок **недо-** (*недоолігарх, недоукраїнець, недополітик*), **над-** (*надпатріот, над-*

радикал, надособистість) тощо, пор.: «Предметом політологічного аналізу є об'єктивна дійсність із безмежною кількістю складників: інституцій, організацій, політиків, напівполітиків, *недополітиків* тощо» ([mu.edu.ua/faculty/Phil/Visnyk/Visnyk6/20.doc](http://mu.edu.ua/faculty/Phil/Visnyk/Visnyk6/20.doc)), «Даремно найщиріші, найукраїнськіші *надпатріоти* сперечаються з російськомовними націоналістами. Їх не переконати» ([znk.ukoz.com/blog/](http://znk.ukoz.com/blog/)).

Проведений аналіз засвідчив, що питомі префікси і префіксоїди майже однаково поєднуються як із автохтонними (*напівписьменник, співсестра, недогосподарник*), так із запозиченими твірними основами (*неполітик, напівпатріот, співспонсор*). Пор. у контексті: «Інша газета “День” надрукувала аналітичну статтю “Человек и символ” напіввидатного і *напівписьменника* Ніколая Рябчука, де Олесеві Гончару закидається “українскость”, “советскость”, де його зображено таким собі “соцреалистическим идиолом”» (Літ. Україна, 16.04. 1998), «І ось селяни отримали ще 15 корів, закуплених за кошти “Ротарі Інтернешенл”, яка є *співспонсором* проекту» ([www.volyn.com.ua](http://www.volyn.com.ua) 1 KB).

В аналізований період у творенні нових назв осіб помітна активізація деривації різних типів складних слів, у продукуванні яких бере участь повна або усічена запозичена чи питома основа. Поява й інтенсивне функціонування таких одиниць у мові ЗМІ не випадкові: вони становлять найбільш зручний та економічний засіб називання різноманітних індивідумів, нерідко ще й з «доважком» — стилістичною характеристикою. Це має також і важливе прагматичне значення для лінгвальної практики мас-медіа — економія дорогого ефірного часу та друкованого рядка.

Засвідчено значну кількість утворень основоскладанням із суфіксацією: *законотворець, високопосадовець, орендодавець, нашоукраїнець, заставоутримувач, лізингоодержувач* тощо. Дещо менш уживаними є одиниці, утворені суто основоскладанням: *народовбивець, правопопуліст, балконовласник, металокрадій* та ін. Такі деривати виникають переважно на основі вільних словосполучень. Однак є і поодинокі відфраземні деривати — *новоукраїнець* (від *новий українець*), *грошороб* (від *робити (зробити) гроші* «мати (одержати) якийсь зиск, накопичити кошти, отримати прибутки внаслідок певних дій, операцій, продажу, спекуляцій тощо»), *козаностривець* (від *коза ностра*). Варто відзначити зростання продуктивності ряду компонентів у нових складних словах на позначення осіб. Помічено, що серед аналізованих новотворів нині домінують одиниці, утворені від питомих твірних компонентів-основ, із-поміж яких поки що переважають такі, як *україн-* (*україноборець, україноохоронець, україноканадець, україноненависник, українозневажець, нашоукраїнець*); *народ-* (*народопсихолог, народослужитель, народоборець, народовірець, народорадівець* «член Народної Ради»); *нов-* (*новорухівець, новокомуніст, новобагачко, нововласник*); *держав-* (*державознавець, державотворець, державобудівник*) та ін. Напр.: «Законотворці припускають, що завдяки скасуванню пільг державна скарбниця поповниться більш як на 600 млн грн.» ([archive.kontrakty.ua/gc/2004/1/](http://archive.kontrakty.ua/gc/2004/1/)), «Правдолюбці та *україноборці* також належать до сонму святих» ([maidan.org.ua/static/news/2010/1286206589.html/](http://maidan.org.ua/static/news/2010/1286206589.html/))

Також досить продуктивними у процесі творення нових назв осіб у мові сучасних ЗМІ є давнозапозичені й нові іншомовні складники, що можуть виступати як у пре-, так і в постпозиції: *нафт-* (*нафтовиробник, нафтокороль, нафтопромисловик*); *грант-* (*грантодавець, грантоотримувач, грантопошукувач*); *грош-* (*грошодавець, грошописець*); *валют-* (*валютодавець, валютотримач*); *-терапевт* (*працетерапевт, дельфінотерапевт, глинотерапевт, медотерапевт*);

-**психолог** (*народнопсихолог, космопсихолог*); -**трейдер** (*зернотрейдер, нафтотрейдер, газотрейдер*) тощо. Характерно, що більшість наведених вище продуктивних твірних складників виступають ключовими словами зазначеної доби. Пор. у контекстах: «Правдолюбці та *україноборці* також належать до сонму святих» ([maidan.org.ua](http://maidan.org.ua)), «Мистецтво грантодавців полягає у вмінні дати якнайменше й отримати при цьому якомога ширшу рекламу; завдання *грантоотримувачів* — стягнути якнайбільше грошей, гарно написавши при цьому липовий звіт» (Дзеркало тижня, 13.05. 2006), «Хороми у вигляді замків та інші подібні “вибрики” *новобогатків* цілком можна списати на голодне дитинство» ([vidgolos.com](http://vidgolos.com)).

У поповненні інновацій-агентивів досліджуваного часового зрізу важливу роль відіграла аббревіація. Серед значного корпусу різноманітних складноскорочень істотно домінують одиниці, утворені внаслідок поєднання усіченого слова-означення та повного означуваного (частковоскорочені аббревіатури, або контрактури): *укрчиновник, облочільник, велосталкер, демліберал, фізособа, еколікар* та ін. Варто також наголосити, що з-поміж останніх активніше виникають новотвори із першими давнозапозиченими компонентами, які поєднуються і з питомими, і з чужомовними словами. В останні десятиліття помітної продуктивності набули такі препозитивні усічення, або аброморфеми, як **євро-** (від *європейський*): *єврофан, євробюрократ, єврогість, європані, євроходак, єврооптиміст, європесиміст, євродепутат, євроскептик, європосадовець*; **поп-** (від *популярний*): *попісторик, попконкурсант, поповиконавець, попспівак попкоролева, попідол*; **політ-** (від *політичний*): *політкреативник, політмеценат, політбос, політолігарх, політпапараці, політкілер, політдама*; **теле-** (від *телевізійний*): *телемагнат, телеполітик, телерадіомовник, телефункціонер, тележінка, телезірка, телешахрай*; **парт-** (від *партійний*): *партлідер, партвождь, партфункціонер, парт'яничар*; **агро-** (від *аграрний*): *агробізнесмен, агротурист, агрочиновник, агровиробник*; **авто-** (від *автомобільний*): *автотурист, автоперевізник, автоспекулянт*. Пор.: «У зовнішньополітичному відомстві України сподіваються, що така відкрита політика спонукає *європосадовців* до адекватних кроків і українцям полегшать процедуру отримання віз ...» ([umoloda.kiev.ua/number/400/116/14459](http://umoloda.kiev.ua/number/400/116/14459)), «Популярна *телезірка* Еріка переконала, що українську “Фабрику зірок” має вести україномовна ведуча» ([umoloda.kiev.ua/searchgo/70093/84/45/](http://umoloda.kiev.ua/searchgo/70093/84/45/)). Засвідчено також зовсім нові аброморфеми, які в попередні періоди розвитку української мови вживалися рідко або й зовсім не зустрічалися: **імпер-** (від *імперський*) (*імперкомуніст, імпершовініст, імперрадикал, імперреванишист, імперзагарбник*); **етно-** (від *етнічний*) (*етнодослідник, етномитець, етнокультуролог, етнолінгвіст, етнопеддагог*); **секс-** (від *сексуальний*) (*секс-бомба, секс-богиня, секс-зірка, секс-рабиня, секс-турист*); **порно-** (від *порнографічний*) (*порнодіва, порнобабуся, порнокрасуня, порноактриса*); **кібер-** (від *кібернетичний*) (*кіберлюдина, кіберзлодій, кібердиверсант, кібертерорист* та ін.) Напр.: «Раптом *етномитець* Бенка почав продаватися за сотні тисяч, і нікому не заважає, що він власноруч підписав присвяту одній з високих посадових осіб фашистської держави, а згодом був визнаний комуністами народним художником» ([ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/767/](http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/767/)), «У Кривому Розі власниця барів перетворила танцівниць на *секс-рабинь*» (т/к «1+1», 27.10.2011). Малопродуктивними виступають препозитивні скорочені складники на зразок **тур-** (від *туристичний*): *туроператор, турпасажир, турмахінатор*; **єко-** (від *екологічний*): *єкоінспектор, єколікар, єкофан*; **космо-** (від *космічний*): *космоенергетик, космотурист*; **комун-** (від *комуністичний*): *комунвождь, комунсоціаліст*; **спец-** (від *спеціальний*): *спецслужбіст, спецпредставник*; **іно-** (від *іно-*

земний): *інопартнер, іномовець*; **літ-** (від *літературний*): *літгенерал, літвождь, літтворець* та ін., пор.: «*Спецпредставник* Генсека НАТО щодо Кавказу і Середньої Азії Роберт Сіммонс заявив учора, що на грядущому в квітні саміті Альянсу в Бухаресті не прийматиметься рішення з питання про приєднання України до Плану дій щодо вступу в НАТО» (День, 06.03, 2008). На жаль, поки що зафіксовано абрєвіатури лише з одним питомим препозитивним скороченим компонентом, який нині має високу продуктивність, зокрема **держ-** (від *державний*) (*держдіяч, держуправлінець, держслужбовець, держфункціонер* та ін.): «“Вісник державних закушівель” розповідає, як готуються до нового робочого сезону *держуправлінці*» (radioera.com.ua/era/news/). Аглютинативність аналізованих аброморфем дозволяє мовцям згортати переважно двослівні, а іноді навіть три- і більшекомпонентні конструкції. Інші ж власне українські аброморфеми є поодинокими та малопродуктивними: *укришоу-зірочка, головмитник*. Фактичний матеріал засвідчує, що малопродуктивною у творенні нових назв осіб виступає поскладова абрєвіація: *нарден, деп* (від *народний депутат*), *нацдем* (від *націонал-демократ*), *держсек* (від *державний секретар*) та ін.

Розглянуті складноскорочені слова засвідчують зростання актуальності відповідних понять і реалій у сучасному житті української й світової спільноти, а також дію закону економії в мові.

Порівняно з попередніми періодами розвитку української мови в кінці ХХ — на початку ХХІ ст. засвідчено активізацію творення нових назв осіб способом зрощення. Такі одиниці виникають переважно шляхом поєднання двох запозичених основ (*відеобізнесмен, відеогерой, кіногурман, фітодизайнер*), рідше — запозичених і питомих (*відеомитник, кіноспоживач, дискодіва, фотолітописець*). Особливо високої продуктивності в деривації складних слів набули препозитивні чужомовні компоненти, за допомогою яких утворилися як загальномовні, так й індивідуально-авторські одиниці: **відео-** (*відеохудожник, відеорозповсюджувач, відеоінженер, відеолюбитель, відеоопідрисмець*), **кіно-** (*кіноакадемік, кінодистриб'ютор, кіногість, кінодіва*), **фото-** (*фотогурман, фотохудожник, фотофанат, фотомодель*). Напр.: «У рамках проекту “Ніч бієнале” ... відбулася зустріч із британським *відеохудожником* Лутцом Бекером» (День, 13.07.2012). Жодна фігура в історії кіно не викликала таких суперечливих чуток, як американська *кінодіва* [Мерилін Монро]» (День, 06.06.2007). Менш продуктивними виступають препозитивні запозичені складники **аудіо-** (*аудіопірат, аудіоспонсор*), **радіо-** (*радіоспікер, радіожурналіст*), **ретро-** (*ретробільшовик, ретродіва*), **фіто-** (*фітоімунолог, фітотерапевт*) та ін., пор.: «У цьому винен капіталізм, бо він, як твердять малоросійські *ретробільшовики*, використав помилки й деформації у соціалістичному будівництві, його об'єктивні труднощі, зрадництво деяких лідерів КППС, і як наслідок — зумів підготувати ґрунт для реставрації буржуазних порядків» (Молодь України, 22.02. 2000).

В українській мові аналізованої доби інтенсифікувалося творення композитів на позначення назв осіб за допомогою юкстапозиції, тобто шляхом складання кількох оформлених слів або форм слів в одну лексичну одиницю (юкстапозит), для якої характерне поєднання двох чи більше компонентів без сполучних голосних: *прагматик-господарник, поет-текстовик, художник-дайвер, антикомуніст-необільшовик, депутат-антиукраїнець, аренбі-виконавець, хакер-месник*. Помічено зростання продуктивності в деривації таких складних слів із ново- і старозапозиченими компонентами: **інтернет-** (*інтернет-лікар, інтернет-злодій, інтернет-спонсор, інтернет-сваха, інтернет-про-*

вайдер), **медіа-** (*медіа-фахівець, медіа-магнат, медіа-олігарх, медіа-юрист, медіа-тренер*), **топ-** (*топ-нападник, топ-боксер, топ-суперниця, топ-блондинка*), **рок-** (*рок-виконавець, рок-музикант, рок-співак, рок-кумир, рок-проповідник*) **бізнес-** (*бізнес-тренер, бізнес-консультант, бізнес-партнер*), **шоу-** (*шоу-виконавець, шоу-ведучий, шоу-постановник*) та ін., що є переконливим свідченням посилення інтернаціоналізаційних процесів у словотворенні сучасної української мови. Напр.: «*Інтернет-лікар* не має всієї інформації про пацієнта (прихованої, забутої, на думку пацієнта — неістотної), тому теж може помилитися» (Дзеркало тижня, 05.12. 2009), «Клуб [“Ювентус”] має намір підписати *топ-нападника* [Серхіо Агуеро] цього літа» (football24.ua).

Наприкінці ХХ ст. в українській мові засвідчено появу нового способу словотворення — *телескопії*, коли нове слово виникає внаслідок злиття повної основи одного твірного слова з усіченою основою іншого або поєднанням двох усічених основ вихідних слів, пов'язаних сурядним зв'язком. Поява і функціонування аналізованого способу словотворення в українській мові означеної доби зумовлена, на нашу думку, впливом англійської мови й певними позитивними властивостями телескопізмів як засобів номінації — компактністю й цільністю оформлення, виразністю і мотивуванням, зокрема яскравістю їхньої внутрішньої форми. Прикладами слугують деякі новотвори оказіонального характеру на позначення осіб у мові мас-медіа: *соціокомуніст* (від *соціаліст* + *комуніст*), *партіарх* (від *партієць* + *олігарх*), *гендлерал* (від *гендель* + *генерал*), *комушист* (від *комуніст* + *фашист*), *суржикоїнець* «українець, який послуговується суржиком» (від *суржик* + *українець*) та ін. Як правило, такі одиниці виконують номінативну, а також оцінну, емотивну й експресивну функції з певним пейоративним відтінком, пор.: «“Гендлерали” вугільних “клондайків” сушать сухарі» (заголовок статті) (Україна молода, 18.11. 2006), «*Комушисти* повинні відповісти, що за “інтернаціональний долг” несли студенти-першокурсники. Саме студентів погрозами заганяли в армію, часто вони потрапляли в Афган, звідтам повертались каліками» (politiko.ua).

В останні два десятиліття в назвах осіб, як і в українській мові взагалі, посилюється тенденція до гібридизації, або змішаного словотворення. Суть її полягає в активізації поєднання іншомовних і питомих словотворчих ресурсів — слів, основ, афіксів. Характерно, що вона поступово починає проникати в різні стилеві й жанрові різновиди української мови. З-поміж інновацій-агентивів зафіксовано як нормативні (*авансотримач, лізингодавець, інтернет-розробник*), так і колоквиальні (розмовні, обмеженого вживання) (*антисовок, бізнесюк* «бізнесмен», *ментозавр*) та оказіональні (*кріслократ, українбаши* — за аналогією до *туркменбаши*) одиниці. Напр.: «Видача грошових коштів під звіт працівникам, які входять до списку *авансотримачів*, дозволяється лише після погашення заборгованості за раніше отриманими сумами» (dtkt.com.ua), «... змінюється суспільство й нарівні з цим змінюються його запити. Якщо, звісно ж, не буде кидка назад до “Українбаши”» (День, 01.09.2007). Наведені нові утворення для домінування осіб засвідчують поступову інтелектуалізацію українського соціуму останніх років.

Серед аналізованих номенів зафіксовано також негативну тенденцію — появу деяких гібридних композитів, одним із складників яких виступає варваризм в іншомовному написанні (латинкою): *неукраїнець, VIP-пенсіонер, VIP-чиновник, VIP-в'язень, VIP-біженець, VIP-гість, KFORівець*, але іноді і в українській транслітерації (*нюукраїнець, ньюГолохастов*). Такі одиниці свідчать про занадто відчутну демократизацію і розкутість журналістів і мовців, а також слу-

гують ілюстрацією започаткування небажаної тенденції, що полягає у варваризації українського словотворення. Звичайно, з погляду культури мови й нормативності варто дотримуватися української транслітерації таких лексем-новотворів, а ще краще — замінювати їх питомими інноваціями (на зразок: *новоукраїнець* — зам. *пешукраїнець*, *нюукраїнець*).

**O. A. STYSHOV**

**NAME NOMINATION IN MODERN UKRAINIAN (based on mass media discourse)**

The article is devoted to the analysis and classification of new names of persons in the language of the Ukrainian mass media late XX — early XXI century mainly common and partially nonce. The basic thematic and semantic groups of these nomens have been revealed, the key sources of their replenishment such as word formation on the basis of native and foreign resources, semantic derivation, external and internal new borrowings have been researched.

**Key words:** word-formation, derivation, factor, tendency, names of persons, neologism, innovation, formant.

*(Продовження див. у наступному номері журналу).*